

МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 78.40

Ольга Катрич (Львів)

МУЗИЧНЕ ВИКОНАВСТВО ЯК ІНСПІРУЮЧИЙ ЧИННИК «ІНТОНАЦІЙНОЇ АТМОСФЕРИ МУЗИЧНОГО ТВОРУ»

В статті розглядаються комунікативні аспекти музичного мистецтва. Характеризується інспіруюча до співтворчості природа музично-виконавського висловлювання. Здійснюється спроба теоретичного обґрунтування та дефініційного визначення поняття «інтонаційна атмосфера музичного твору». Осмислюється аксіологічний вимір процесу інтерпретації музичного твору виконавцем та слухачкою аудиторією.

***Ключові слова:** інтонацій, інтонаційна атмосфера, музичний твір, музикант-виконавець, художня творчість.*

Механізми творчості музиканта-виконавця складно піддається аналізу та вербалізації. Проте онтологічно стрижневий характер музично-виконавської творчості в музичному мистецтві (саме завдяки їй музика реалізується як така, отримуючи соціо-культурний статус) приваблює щораз численніших дослідників, які, залучаючи здобутки різних галузей наукового дискурсу, намагаються осмислити ті чи інші музично-виконавські явища.

Сучасне українське «виконавське» музикознавство представлене здобутками наукових шкіл Києва, Харкова, Одеси, Львова. Як правило, у поле зору дослідників потрапляють ті реалії музично-виконавського мистецтва, яким притаманні більш-менш чітко визначені смислові координати, як то – стиль, жанр (жанрово-комунікативна ситуація), архетип, форма, драматургія, текст, інтерпретація тощо. Натомість цінний ряд характеристик процесу музично-виконавської творчості, конкретних музично-виконавських актів, неначе вислизуючи з площини теоретичного аналізу, сприймаються як метафоричні. До таких належать характеристики, віддзеркалені в поняттях – «аура виконання», «атмосфера виконання».

Чи можливо проаналізувати явища, що інспірують власне таке вербальне позначення? Думаємо, що сутності цих явищ породжені

генетичною природою музичної інтонаційності, здатністю музичної інтонації у «згорнутій» формі акумулювати пластично-звуко-смысловий синкретизм художньої образності. Але спочатку звернемось до етимологічного виміру ключових слів з наведеного вище поняттєвого ряду – «аура», «атмосфера».

Слово аура з грецької – подих. Слово атмосфера також грецьке, де атмо – пара, а сфера – куля. Як бачимо, зазначені слова відображають явища в чомусь подібні, проте не тотожні. Очевидною видається потенційна здатність атмосфери «огорнути» ауру, «забарвити» своїм ароматом її інтимне дихання.

Вербально характеризуючи музичну образність, як правило, намагаємось дешифрувати і, відповідно, усвідомити найбільш повно специфіку закодованої в музичній інтонаційності інформації.

Що ж розуміємо під аурую висловлювання в процесі виконання музичного твору і чим же є його інтонаційна атмосфера?

Дороговказом в лабіринті міркувань на цю тему стала для нас ідея, висловлена Андрієм Содоморою, сучасним українським перекладачем, класичним філологом в передмові до власної книги «Наодинці зі Словом». «У цій книжці – також про це, наскільки ми дорожили Словом, як відчували його ритмічний, мелодійний подих, бо лише подих Слова, його аура, несе найдорожчу для людини інформацію – почуттєву ... / ... / ... Людині належить бачити те, що за словом» [9, с.8].

Думка про те, що «за» словом (для нас – висловлюванням) стоїть почуттєвий рівень інформації, який і формує його ауру, не викликає сумніву.

Незважаючи на те, що вказане відноситься до літературного твору, впадає в вічі його актуальність стосовно музичного мистецтва. Адже жоден з видів мистецтва не здатен виражати емоційно-почуттєвий рівень роботи людського духу так безпосередньо, як музика.

Невипадково в добу романтизму, коли домінуючою стає егоцентрична модель світосприйняття, наріжними каменями якої є суб'єктивне емоційне переживання та чинник особистої волі індивіда, філософія проголошує саме музику першоосновою світу, а рефлексуюче почуття шляхом його пізнання. А. Шопенгауер йде ще далі, заявляючи, що «музика все ж таки б існувала, якби світу зовсім не було» [6, с. 7]. За Ф. Ніцше, музика є серцевиною життєстверджуючого начала світобудови, суттю стихійного діонісійського оновлен-

ня. Естетизація (від грецького *aesthetikos* – пізнання почуттями) виводиться Ф. Ніцше, як один з основних методів пізнання світу. У своїй праці «Народження трагедії з духу музики», підкреслюючи первинний, породжуючий характер музики стосовно інших мистецтв, Ф. Ніцше наголошує на значенні інтуїтивних, почуттєвих осягнень.

Характерний «омузикалений» тон філософії епохи романтизму значною мірою спровокований замилюванням давньогрецькою культурою (романтичний еллінізм Ф. Шелінга, захоплення орфічною Грецією Ф. Шлегеля), де значення музики було надзвичайно великим. Зрештою, саме слово музика з грецької перекладається як мистецтво муз, що, образно кажучи, відображає наявність музикального стрижня в грецькій культурі загалом. Найважливішим завданням синкретичного мистецтва дев'яти муз, кожна з яких окрім цього відповідала за окремий вид мистецтва, було, як говорить в «Геогонії» Гесіод, під орудою Аполона-Мусагета «на геліконській вершині танки починати», «славити піснями закони, які всім керують, добрі звичаї богів оспівувати радісним хором» [5, с. 88, 90].

Явище інтонації в згорнутому вигляді акумулює в собі цей первинний синкретизм давнього мистецтва. І лише на перший погляд інтонаційна природа є специфічною особливістю музики як виду мистецтва. Інтонаційність («становлення в тоні, в звуконапруженні», Б. Асаф'єв) притаманна не тільки музиці. Б. Асаф'єв зазначає: «Давній тісний зв'язок музики і поезії дозволяє мені ділити мистецтва на інтонаційні, мистецтва висловлювання, вимови (звичайно, ритмовимови, тому, що немає тона, «тонуса» тонального, чим би не керував ритм), а значить такі, що пізнаються переважно слухом; і на мистецтва з ритмом і образами, зорovo виставленими, мистецтва «німі» [1, с. 354].

Загальноестетичний рівень узагальнення передбачає ще ширше розуміння інтонації: «Інтонація — (від ла. *Intonare* — вимовляти) специфічний засіб художнього спілкування, вираження і передачі емоційно насиченої думки з допомогою просторово-часового руху в його звуковій (людський голос і голоси музичних інструментів) і зоровій (жест, міміка, пантоміма) формі» [4, с. 114].

Розглядаючи інтонацію в якості загальноестетичної категорії, Ю.Борев розширює спектр можливих застосувань даного поняття. У його розумінні поняття інтонації охоплює також і внутрішні здатності літературного тексту: «... інтонація — внутрішня мелодія і

ритм літературного тексту, його розповідально-описовий, імперативно-окличний чи пошуково-запитальний стрій» [3, с. 169].

Осмислення інтонації в якості загальноестетичної категорії передбачає функціонування її в різних видах мистецтва. В особливому прояві інтонаційності, котру розуміємо як художню виразовість, не можна, очевидно, відмовити і полотнам живопису (згадаймо емоційно й філософськи наповнені картини великих майстрів), і архітектурним ансамблям (не даремно ж архітектуру називають «застиглою музикою»), і навіть оформленню інтер'єру (приклад — інтер'єр рококо). Саме тут доречним видається опрацювання поняття «інтонаційної атмосфери», яке б сприяло конкретизації цілого ряду явищ художньої творчості. Так, поняття «атмосфера» використовує М. Чехов в своїй книзі «Про мистецтво актора», окреслюючи цілісність образно-емоційного наповнення спектаклю. На його думку, спектакль є живою самостійною істотою, що має дух, душу і тіло. Дух спектаклю — це ідея, закладена в ньому, душа — це атмосфера, котру випромінює спектакль і тіло — це все, що ми бачимо і чуємо зі сцени. «Ні ідея (дух), ні зовнішня форма (тіло) не можуть дати життя спектаклю. Без душі, без атмосфери, він завжди залишиться холодним, і глядач буде байдужими очима дивитись на сцену і шукати заспокоєння в критиці, розмірковуваннях і осудженні» [10, с. 139].

Звертає на себе увагу співвіднесення атмосфери з почуттєвим рівнем інформації. Вказуючи на значення декорацій, освітлення, музики та інших чинників для створення атмосфери спектаклю, М. Чехов вирішальну роль в цьому процесі відводить акторській ініціативі. «Уникайте спокуси знаходити атмосферу раціональними шляхом. Вона повинна бути знайдена шляхом художнього відчуття, шляхом акторської інтуїції» [10, с. 144]. М. Чехов наголошує на процесуальному характері атмосфери («атмосфера за природою своєю активна і дієва»), на потребі створення партитури атмосфер. Особливий інтерес викликають вправи, що пропонуються акторам, для опанування техніки входження в атмосферу.

При цьому виникають конкретні асоціації з рекомендаціями Г. Нейгауза стосовно роботи над звуком, оволодіння звуковою палітрою. Своєрідно перегукується з темою атмосфери виконання і наступне зауваження Г. Нейгауза: «Кожен піаніст володіє своєю звуковою палітрою. Я це відчуваю настільки сильно, що мені

здається іноді, ніби Великий зал нашої консерваторії в залежності від гри того чи іншого піаніста (наприклад, Ріхтера, Софроніцького, Гілельса) навіть освітлений по-іншому, навіть змінює свій архітектурний вигляд» [7, с. 81].

Барвність звукової палітри музиканта-виконавця, цілковита зануреність у виконувану музику — одна з заповорок живого «атмосферного», «осяяного проникаючими променями інтуїції, натхнення» (Г. Нейгауз) виконання. Як тут не згадати інтерпретації скарлатієвських сонат В. Горовіцем, інтерпретації, до яких можна було б взяти епіграфом вслів Жан Поля «Музика — поезія атмосфери» [6, с. 4].

Характерно, що «шлях художнього відчуття, шлях інтуїції» (М. Чехов), просуваючись яким виконавець знаходить правдиву інтонаційну атмосферу, не завжди піддається фіксації навіть для самого виконавця.

З розмови Л. Баренбойма з Е. Гілельсом про виконання останнім фантазій Й. Брамса.

«Л. Б.: Фантазій у Вас, як я їх сприймаю, проникнуті таким глибоким трагізмом, поетичним трагізмом... Я навіть ще не розібрався, в чому тут справа — точки зору виконавської.

Е. Г.: По суті не можу пояснити Вам це. Тому що, виконуючи фантазії, переживаєш почуття, яке не передати словами. Неначе перебуваєш у трансі ... /.../... Коли я кудись підношусь, забуваючи про все, що мене оточує, про все на світі — це рідкісне, але особливо велике задоволення» [2, с. 151].

Так само, як в театральному мистецтві акторові, в музиці — музикантові-виконавцеві належить пріоритетна роль у створення живої інтонаційної атмосфери твору. Не викликає сумнівів і стильовий характер цього явища, оскільки за ним стоїть найбільш сокровенний особистісно-почуттєвий рівень індивідуальності виконавця. Так, виділивши як характерну рису індивідуального виконавського стилю С. Турчака потужний «авторський тон» висловлювання, Є. Станкович зазначає: «Диригент кожний твір вводить в свою атмосферу світобачення, наповнював його теплом свого серця і чарами благородної душі. Він не відтворював музику, а творив її» [8, с. 173].

Завданням музиканта-виконавця, який має справу з композиторським нотним текстом, полягає в умінні віднайти в його знаковій структурі аури композиторського висловлювання і «оживити» їх, огорнувши інтонаційною атмосферою власного переінтонування.

Відтак інтонаційною атмосферою музичного твору, на нашу думку, є явище сугестивного характеру, що може виникнути лише в процесі виконання цього твору, сублімубчи інформацію енергетико-почуттєвого рівня про автора, виконавця та даний твір.

За своїм впливом на слухача інтонаційна атмосфера музичного твору завжди виконує роль провокуючого до співтворчості чинника.

Сподіваємося, що в контексті розгляду стильових аспектів музичного виконавства поняття «інтонаційна атмосфера музичного твору» знайде застосування, зокрема, при характеристиці стилю виконання окремого музичного твору.

Література

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс / Б. Асафьев. – Л.: Музыка, 1971. – 375 с.
2. Баренбойм Л. Эмиль Гилельс / Л. Баренбойм. – М.: Советский композитор, 1990. – 264 с.
3. Боров Ю. Эстетика / Ю. Боров. – М.: Политиздат, 1988. – 496 с.
4. Эстетика: Словарь / Под общ. ред. А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
5. Лосев О. Музыкальная эстетика античного мира / О. Лосев. – К.: Музыкальная Украина, 1974. – 217 с.
6. Макаренко Г. Философия и музыка: Шопенгауер, Вагнер, Ницше / Г. Макаренко. – К.: Факт, 2001. – 151 с.
7. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры / Г. Нейгауз. – М.: Музыка, 1967. – 308 с.
8. Рожок В. Стефан Турчак / В. Рожок. – Харьков, 1994. – 205 с.
9. Содомора А. Наединці зі словом / А. Содомора. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1999. – 475 с.
10. Чехов М. Литературное наследие. В 2-х томах / М. Чехов. – М.: Искусство, 1986. – Т. 2. – 557 с.

Ольга Катрич. Музыкальное исполнительство как инспирирующий фактор «интонационной атмосферы музыкального произведения»

В статье рассматриваются коммуникативные аспекты музыкального искусства. Характеризуется инспирирующая к сотворчеству природа музыкально-исполнительского высказывания. Осуществляется попытка теоретического обоснования и дефиниционного определения понятия «интонационная атмосфера музыкального произведения». Осмысливается аксиологическое измерение процесса интерпретации музыкального произведения исполнителем и слушательской аудиторией.

Ключевый слова: интонация, интонационная атмосфера, музыкальное произведение, музыкант-исполнитель, художественное творчество.

Olha Katrych. Musical performance as an inspiring factor of "intonation atmosphere of a musical work".

The communicative aspects of music are considered in the article. An inspiring to co-creation nature of music and performing expression is characterized. It is attempting to theoretical grounding and definition of "intonation atmosphere of a musical work." Comprehended axiological dimension of the process of interpretation of musical works by a performer and a listening audience.

The phenomenon of intonation in minimized form accumulates primary syncretism of ancient art. Review of intonation as the general aesthetic category expands the range of possible applications of this concept and provides its functioning in different kinds of art.

In particular manifestation of intonation it can not be denied and canvas paintings, and architectural ensembles, and interior design. It is appropriate the necessity of elaboration of the term "intonation atmosphere."

The term "atmosphere" uses M. Chekhov, outlining the integrity of figurative and emotional content of the performance. Just as a theater actor in music – musicians belonging priority role in creating the atmosphere of living intonation work. There is no doubt stylistic nature of this phenomenon, because it is the most intimate, personal and sensual level of the individual artist. Task musicians, which deals with the composer musical scores is the ability to find in it the sign structure audi composers statements and animate them, enveloping atmosphere intonation pereintonuvannya own.

Priority role in creating of the living intonation atmosphere of a music work belongs to musician-performer just as to a theater actor. There is no doubt in stylistic nature of this phenomenon, because it is the most intimate, personal and sensual level of the individual artist. The task of musicians, which deals with the composer musical scores, is the ability to find in it the sign structure signs references of the composers statements and animate them, enveloping with the own intonation atmosphere.

Intonational musical work atmosphere is the phenomenon of a suggestive nature that can occur only during the performance of the work, sublimating information on energy- sensual level about the author, artist and this work. According to its impact on the listener intonation atmosphere of the musical work always plays the role of the co-creation encouraging factor.

Keywords: intonation, intonation atmosphere, music work, musician, artistic creativity.